

Институт за новију историју Србије
Национална научна конференција
28–29. новембар 2024. Дом Војске Србије

Дијалог о трендовима у савременој српској историографији

Национална научна конференција

**Дијалог о трендовима у
савременој српској историографији
Београд, 28–29. новембар 2024.**

Програм научног скупа и књига резимеа

Институт за новију историју Србије

Београд, 2024.

Програмски одбор

проф. др Биљана Шимуновић Бешлин, Филозофски факултет
Универзитета у Новом Саду

др Зоран Јањетовић, научни саветник, Институт за новију историју
Србије, Београд

др Владан Јовановић, научни саветник, Институт за новију историју
Србије, Београд

др Борис Милосављевић, научни саветник, Балканолошки институт,
Београд

др Коста Николић, научни саветник, Институт за савремену историју,
Београд

др Александар Растовић, научни саветник, Историјски институт,
Београд

Организациони одбор

др Миле Бјелајац, научни саветник, Институт за новију историју
Србије, Београд

Др Јован Чавошки, виши научни сарадник, Институт за новију историју
Србије, Београд

др Александар Стојановић, виши научни сарадник, Институт за новију
историју Србије, Београд

др Јелена Рафаиловић, виши научни сарадник, Институт за новију
историју Србије, Београд

др Милана Живановић, виши научни сарадник, Институт за новију
историју Србије, Београд

др Наталија Димић Ломпар, научни сарадник, Институт за новију
историју Србије, Београд

Програм научног скупа

Четвртак, 28. новембар

10.00-10.30 Свечано отварање и поздравни говор

Др Миле Бјелајац, директор Института за новију историју Србије

10.30–13.00 Први панел: Историографско наслеђе и перспективе

(модератор: Зоран Јањетовић)

Миле Бјелајац, Однос према баштини у српској историографији

Сузана Рајић, (Не)Примена валоризованих резултата у српској историографији

Гордана Кривокапић Јовић, Југословенски концепт српске историографије – основе

Александра Колаковић, Улога историје и историчара у научној дипломатији: домети и могућности Србије

Ратомир Миликић, **Јована Раденковић**, Актуелни проблеми и дилеме у представљању историје XX века у уџбеницима у Републици Србији

Владан Јовановић, Историографска периодика, сцијентометрија и професионална етика: изазови уређивања часописа *Токови историје* 2020–2024.

Дискусија

13.00–15.00 Пауза за ручак

15.00–17.00 Други панел: Теорија и методологија у савременој историографији

(модератор: Петар Драгишић)

Михаел Антоловић, „Дијалог глувих“ – о страху од теорије и његовим импликацијама по српску историографију

Биљана Шимуновић Бешлин, Дигиталне технологије и будућност заната историчара у Србији

Радосав Туцовић, Нова методологија изучавања Холокауста: различите могућности микроисторијског приступа

Милан Радовановић, Деконструкција као методолошки оквир за историографска истраживања миграционих процеса – пример организованог исељавања Јевреја из Југославије у Израел (1948–1952)

Иван Ристић, Јавност, јавно мњење и политичка комуникација као истраживачке теме у савременој српској историографији: нужност интердисциплинарног приступа

Дискусија

Петак 29. новембар

9:30–11:30 Трећи панел: Нови трендови у српској историографији, рецепција иностраних утицаја и култура сећања (модератор: Михаел Антоловић)

Радован Субић, Драгиша Васић, Историографија у Републици Српској: стање и перспективе

Јарослав Вишњаков, Нови трендови у проучавању односа Краљевине Србије и Руске царевине у модерној руској историографији

Стефан Радојковић, Сениша Вулић, Нови трендови у српској историографији? Постдипломске студије историчара на другим факултетима Универзитета у Београду

Алексеј Тимофејев, Модерна визија Другог светског рата у Русији и Србији: компарација начина одржавања историјског памћења

Олга Манојловић Пинтар, Историографија у Србији и нове хуманистичке дисциплине

Оливера Драгишић, Хандкеова новела *Голманов страх од пенала* и језички проблеми историографије: неколико примера.

Дискусија

11:30–12.00 Пауза за кафу

12.00–14.00 Четврти панел: Актуелне теме у савременој српској историографији (модератор: Биљана Шимуновић Бешлин)

Александар Лукић, Први светски рат на страницама часописа *Историја 20. века*

Петар Драгишић, Новија српска историографија о савременој историји косовског питања

Слободан Селинић, Србија осамдесетих година 20. века: српска историографија, извори и могућа истраживања

Весна Алексић, Економске теме у савременој српској историографији

Ранка Гашић, Изучавање историје града (urban history) у Србији и југоисточној Европи. Настанак, историјат и тенденције даљег развоја

Дискусија

14.00–15.00 Пауза за ручак

**15.00–17.00 Пети панел: Хиперпродукција и (ненаучна)
ревизија историје**
(модератор: Слободан Селинић)

Коста Николић, Српска историографија о грађанском рату

Татјана Милошевић, Поглед на хиперпродукцију у науци

Маријана Мраовић, Продукција – хиперпродукција радова о Србији под немачком окупацијом 1941–1944. године у савременој српској историографији

Александар Раковић, Српска историографија и црногорска псеудонаука

Александар Силкин, Хрватско питање (1918–1929) у савременој српској, хрватској и (пост)совјетској историографији

Дискусија

17.00–17.30 Закључна разматрања

Књига резимеа

Однос према баштини у српској историографији

Питање које разматрамо наметнула је пракса – како се односи-мо према научној баштини, да ли је без резерве глорификујемо и „бранимо“, или прећуткујемо доприносе и резултате старијих генерација и тиме демонстрирамо непоштовање кодекса креативног надограђивања на претходним темељима. Приметно је да постоји и једно и друго. Постоје и квантитативна истраживања наше периодике по овом питању која указују на заобилажење раније баштине. С друге стране, не можемо да пренебрегнемо постојање трендова да се некадашња знања или интерпретације „окамене“ и као такве постану вододелница за деобу историчара на подобне и неподобне. У последњих неколико деценија различите теме су у Југославији, а данас у Србији, отварале дискусије које су неретко прелазиле и у медијска разрачунавања или бивале предмет политичких форума. Није овде реч о примени савремених друштвених вредности и погледа на ближу и даљу прошлост, већ о легитимном, свеобухватнијем разоткривању ондашњег контекста у коме се одвијала људска делатност коју би ваљало ценити из визуре оног времена у коме се она одвијала, а не са тачке накнадног „свезнања“. У српској историографији није могло проћи незапажено да је о историји Србије (Југославије), па и оним најосетљивијим темама, у свету писано на један начин до 1980-их, а након почетка југословенске кризе и ратова 1990-их на другачији начин. Тај нови тренд повратно је утицао и на део српских историчара, посебно када су у питању радови посвећени узроцима распада (разбијања) Југославије, или касније агресије на СР Југославију поводом косовске кризе. Овде се, дакле, поново враћамо на питање уплива ваннаучног окружења на савремене историчаре и утицаја нове „политичке коректности“ на однос према баштини у српској историографији.

Др Сузана Рајић, редовни професор
Филозофски факултет, Универзитет у Београду
suzanarajic0@gmail.com

(Не) Примена валоризованих резултата у српској историографији

У излагању ћемо се бавити последицама неуважавања научних достигнућа, којима су ревидирани многи романтичарски, идеолошки и други приступи у историографији 20. столећа.

У протеклих двадест и пет година објављена су темељита истраживања којима су појашњени бројни политички, друштвени, демографски, привредни и други научни проблеми. Резултати засновани на прворазредним историјским изворима и њиховој анализи показују и налажу нужност њихове имплементације у савременој науци. Упркос томе, бројни истраживачи их не уважавају, нити их уносе у своја новообјављена дела.

Југословенски концепт српске историографије – основе

Овако формулисану тему схватамо као размишљање/ разматрање у најширем смислу, о односу југословенске идеје као националне и државне идеје, али и покрета према геостратешким померањима на балканском и јужнословенском простору, као и према ужим јужнословенским национализмима. Као основе за дефинисање онога што смо назвали „југословенски концепт српске историографије“ послужили би нам опуси историчара Милорада Екмечића и Радоша Љушића. Први је југословенство видео као оквир и суштину постојања индивидуе и заједница на простору омеђеном границама једног језика (који се некада звао српско-хрватски), кроз вишевековно трајање. Други је као суштину постојања и опстојања видео српске заједнице у њиховом напору да успоставе континуитет друштвеног и државног оквира постојања и цивилизованог живљења кроз нововековну историју, а на темељима средњовековне цивилизације којој су припадали.

Др Александра Колаковић, виши научни сарадник
Институт за политичке студије, Београд
kolakovicaleksandra@gmail.com

Улога историје и историчара у научној дипломатији: домети и могућности Србије

Улога науке у дипломатији и дипломатије за науку у контексту историје још увек је само фрагментарно истражена и несистематизована, због чега је овај рад усмерен ка истраживању улоге историје и историчара у научној дипломатији Србије. Полазећи од резултата нашег истраживања објављених у часопису *Култура* (173/2021), који указују на недовољну укљученост научника у дипломатију упркос великом интересовању у Србији за научну дипломатију, овај рад има за циљ да истражи и опише улогу савремених историографских трендова, пројеката, међународне научне сарадње и појединаца – историчара као актера у обликовању садржаја научне дипломатије. Посебна пажња биће посвећена култури сећања и историји у јавном простору, односно њиховој корелацији са дипломатијом. На крају излагања биће изнете сугестије за валоризацију рада историчара који је од значаја за научну дипломатију, као и смернице за укључивање резултата домаће историографије и историчара у научну дипломатију Србије.

Др Ратомир Миликић, научни саветник
Институт за савремену историју, Београд
rasamilikic@gmail.com
Др Јована Раденковић
radenkovic.jovana@yahoo.com

Актуелни проблеми и дилеме у представљању историје XX века у уџбеницима у Републици Србији

У раду се указује на проблеме који искрсавају у писању уџбеника историје XX века услед некритичког преузимања актуелних образаца политичке ревизије историје и релативизације прошлости. У Републици Србији настава историје се одвија према важећем плану и програму, при чему су уџбеници саставни део тог процеса. Оно што је законодавац прописао често је збуњујуће и за наставнике и за ученике, на шта се детаљно указује у раду. Хронолошка и неоснована подела наставе историје XX века смешта Велики рат и његове узроке у градиво нижих разреда. Такође, поједина тежишта у Плану и програму прелазе границе историје, укључујући сродне, али не увек комплементарне друштвено-хуманистичке науке, што није примерено настави историје. Тиме се, зарад једне глобалистичке концепције друштвеног развоја, која се намеће као једино исправна, умногоме сужава простор за наставу основне историје, нарочито националне.

У раду се указује и на друга питања која се отварају у сагледавању свих уџбеника историје који се тренутно користе у настави у Републици Србији. Иако постоји много уџбеника, међу њима се јавља системска неусклађеност око важних тема, нарочито из националне историје, као што су страдање српског народа у Другом светском рату, однос према комунистичком наслеђу, распад СФРЈ, али и око тачних података попут бројева и датума. Стога је неопходно да струка утврди смернице за Министарство, како би се проверене, научно засноване и што је могуће уједначеније информације о кључним темама из националне историје нашле у свим уџбеницима историје.

Др Владан Јовановић, научни саветник
Институт за новију историју Србије, Београд
vladanjovanovic@gmail.com

**Историографска периодика,
сцијентометрија и професионална етика:
изазови уређивања часописа *Токови историје* 2020–2024.**

Овај рад из субјективне (уредничке) перспективе покушава да објективно размотри могућности методолошког унапређења историографске анализе у доба опште квантификације науке, уз осврт на савремене алате за генерисање и обраду текстова. Истовремено, он је оглед о јазу између сцијентометрије и квалитета истраживања у домаћим научним часописима, који се суочавају са проблемима мерења продуктивности научника и инфериорношћу хуманистике на „тржишту“ међународних тема. Током четворогодишњег уредничког мандата, уочено је да се правила и параметри евалуације непрекидно мењају, што доводи до конфузије и пада квалитета радова, због чега аутори из прагматичних разлога сужавају тематски и хронолошки фокус како би из постојећих дисертација и монографија екстраховали што више нових радова и тиме испунили квантитативне критеријуме.

Подстицање вештачких симетрија у самој структури ауторске популације, а нарочито усаглашавања пожељних тема са циљевима „одрживог развоја“, често нису у складу са приоритетима друштвених наука и хуманистике. Грантови диктирају избор и начин обраде истраживачких тема, подстичући компетитивност у конформизму, уместо критичке мисли. Овај тренд посредно се одразио и на квалитет (волонтерског) рецензирања, доводећи у питање етичку равн читавог процеса. Инсистирање на „аутоцитираности“ представља посебан изазов, па се с правом све чешће сагледава у контексту академске честитости и стандарда истраживачког интегритета.

Др Михаел Антоловић, редовни професор
Педагошки факултет, Универзитет у Новом Саду
antolovic.michael@gmail.com

**„Дијалог глувих“ –
о страху од теорије и његовим импликацијама
по српску историографију**

Питер Берк, један од најутицајнијих савремених историчара, у својој познатој књизи *Историја и друштвена теорија*, однос између историчара и теоретичара друштва назвао је „дијалогом глувих“. Полазећи од Беркове анализе међусобног односа историје и друштвене теорије, намера рада је да укаже на постојећу традицију теоријског мишљења у српској историографији и вреднује његове најзначајније представнике, да критички преиспита разлоге одсуства систематског бављења теоријским и методолошким питањима историјске науке у српској историографији и да, напослетку, анализира његове последице по карактер и физиономију главног тока српске историографије. Основна теза рада је да неповерење према теоријском мишљењу има за последицу концептуалну неразвијеност српске историографије, доминацију вулгарног позитивизма усмереног на реконструкцију појединачних догађаја из (махом) политичке историје, неспремност за теоријско уопштавање, а одатле и одсуство појмовне апаратуре неопходне за објашњење сложених друштвених појава и процеса. Осим сазнајних ограничења, оваква концепција српске историографије води и њеној маргинализацији у односу на друге, теоријски развијеније, друштвене и хуманистичке дисциплине, будући да не може да пружи задовољавајуће одговоре на важна питања – као што су узроци и правци друштвених промена, смисао појединих историјских догађаја, појава и процеса, историјска одговорност, колективно памћење и историјско сећање, смена доминантних историјских приповести и историјски ревизионизам – која, у времену обележеном радикалном сумњом у прогрес човечанства и растућом несигурношћу у глобалним размерама, подстичу све веће интересовање јавности. Овакав положај српске историографије додатно усложњава чињеница да она делује у околностима суверене преваге неолибералне парадигме која, процењујући све друштвене актере искључиво са становишта профита, веома ниско вреднује, не само историографију већ и хуманистику у целини као непрофитне а тиме и наводно бескорисне дисциплине.

Дигиталне технологије и будућност заната историчара у Србији

Проучавање историје је крајем 20. и током првих деценија 21. века и у Србији, као и у целом свету, трансформисано преваходно под утицајем развоја информационах и комуникационих технологија. Интензивне промене у области методологије историјских наука одигравају се пред очима различитих генерација историчара у Србији, али се о томе ипак ретко јавно разговара, а још ређе пише. Занат историчара, без обзира да ли се баве научним истраживањима или су ангажовани у настави на свим нивоима образовања или раде у архивима, музејима или библиотекама, подразумева континуирано усавршавање и унапређивање информатичке писмености. Ипак, истицање и објашњавање примене нових метода и технологија у српској историографији, како у процесу идентификовања, тако и у процесима анализе и интерпретације историјских извора, још увек представља реткост. У таквим околностима чини се оправданим поставити питање шта је неопходно предузети како би се занат историчара одбранио. То питање је актуелно широм света. Можда је крајње време да се и у Србији започне расправа о будућности историографије, уз вредновање значаја досадашњих резултата дигитализације историјских извора (архивске, музејске и библиотечке грађе), као и свест да ће нове генерације историчара морати да се суоче са потпуно новим врстама историјских извора (веб-сајтови, блогови, постови на друштвеним мрежама, електронска пошта, телефонске поруке и слично).

Нова методологија изучавања Холокауста: различите могућности микроисторијског приступа

Крајем 20. века и почетком 21. века Саул Фридлендер изградио је, по свему судећи, до сада најбољи и најодрживији приступ изучавању Холокауста, назван Интегрисана историја Холокауста. Ова методологија подразумевала је одрживо комбиновање потпуно различитих сегмената историје Холокауста, као што су нацистичка и колаборационистичка политика са искуством самих жртава. Односно, Фридлендер је осмислио и имплементирао приступ који текст конципира тако да одрживо комбинује примену репресивних мера од стране нациста са самим искуством Јевреја и њиховим поимањем истог процеса. И док је до данас нацистичка и колаборационистичка политика практично у потпуности истражена, с обзиром да располажемо великим бројем чињеница, огромним количинама архивске грађе и закључцима савремене науке, да би се Интегрисани приступ правилно реализовао, неопходно је даље развијати истраживање искустава Холокауста, из угла самих жртава.

У том смислу, највеће могућности нуди микроисторијски приступ. Тако су научници са разних меридијана до сада утврдили да постоји значајан простор у изучавању различитих феномена као што су - материјални остаци, простор, звук, пол и социјална историја. Анализа материјалних остатака даје могућност истраживања „аутентичног доживљаја холокауста“ преко предмета. При анализи простора у фокус су постављена стратишта, али и логорске бараке, транспортни возови, реке, шуме, планине и утисак који су они оставили на жртве. Истраживање звука фокусира се углавном на истраживање личног поимања стројевог корака, војне музике, буке машина, лавежа паса, вике, смртних крика, као и тишине и других застрашујућих звукова. Истраживање пола фокусира се пре свега на индивидуални осећај и тражење сличности и разлика између сопственог доживљаја свих догађаја везаних за Холокауст, по основу припадности мушком или женском полу. И на крају, социјална историја базира се на истраживања индивидуалних реакција које су давале импулс колективитету и реакцијама читаве заједнице.

Сви напред наведени приступи биће у раду подробније преиспитани, појединачно наглашавајући њихове предности и мане, као и истичући могућности за истраживање на српском етничком простору.

Деконструкција као методолошки оквир за историографска истраживања миграционих процеса – пример организованог исељавања Јевреја из Југославије у Израел (1948–1952)

Организовано исељавање Јевреја из Југославије у Израел представљало је саставни део ширег процеса интензивног насељавања јеврејског становништва из свих делова света у новоствореној националној држави на Блиском истоку и централну фазу учешћа југословенске државе у миграцијама јеврејског становништва у смеру, најпре Палестине, а после 1948. и Израела. Из Југославије се, у склопу пет таласа организованог исељавања, између 1948. и 1952. године, у Израел упутило 7.739 од приближно 12.500 припадника јеврејске заједнице, колико је преживело Други светски рат. Првобитна анализа извора релевантних за овај процес, првенствено оних који се чувају у Архиву Јеврејског историјског музеја, показала је постојање великог броја питања наизглед приближно једнаке важности, која завређују детаљније разматрање. Значај издвојених питања испоставио се, међутим, релативним у односу на учеснике у исељавању.

Свеобухватно сагледавање процеса захтевало је методолошки оквир утемељен на мултиперспективности. Организованом исељавању приступљено је као слојевитом кретању. Првобитно су издвојени нивои учешћа држава, јеврејских организација и појединаца, који су истовремено представљали и полазне перспективе из којих су проблематизовани појединачни аспекти исељавања. Прилагођавањем основног методолошког оквира специфичностима самог процеса, првобитно постављене границе померене су, тако да први ниво анализе обухвата државе и јеврејске организације, други колективе и групе у оквирима јеврејске заједнице, а трећи појединце. Овако дефинисан методолошки оквир омогућио је сагледавање општих одлика процеса из перспективе различитих учесника (мотиви, јеврејски идентитет, последице исељавања), као и питања релевантних само за појединачне учеснике (спољни и унутрашњеполитички циљеви југословенских власти; позиционирање јеврејске заједнице у послератној држави; обједињавање породичних заједница укључених у процес). При томе, анализа положаја појединаца пружа сасвим нов увид у опште оквире процеса, али и међународних и унутрашњеполитичких околности у којима је реализован.

Јавност, јавно мњење и политичка комуникација као истраживачке теме у савременој српској историографији: нужност интердисциплинарног приступа

У контексту политичке историје, јавност и јавно мњење представљају важне феномене, који су као истраживачка тема запостављени у домаћој историографији. Истраживање јавности и јавног мњења залази и у домен друштвене историје, тачније историје менталитета – колективне фрустрације, страхови, наде, разочарања – све се ово може прочитати у реакцијама јавности на одређене политичке и шире друштвене процесе и догађаје, од политичких криза до климатских или еколошких догађаја и катастрофа. У раду ћемо се бавити анализом досадашњих истраживања јавности, јавног мњења и политичке комуникације у савременој српској историографији, ограничавајући се на историографске радове који се баве историјом 20. века, посебно периодом после 1918. године.

Главни фокус биће на теоријско-методолошком повезивању историографије и других наука. Управо се на оваквим темама јасно види нужност интердисциплинарног приступа, јер се ради о феноменима који превазилазе методолошке и сазнајне оквире једне науке. Читав низ теоријско-методолошких инструмената и појмова из других научних области (комуникологија, политикологија, лингвистика) историографији може послужити у истраживању поменутих феномена што, на крају, и чини разлику између препричавања штампе (на шта се често своди бављење јавним мњењем у историографским радовима) и апострофирања јавности и јавног мњења као важних феномена политичког и друштвеног живота.

У раду ћемо указати и на кључне појмове неопходне за суштинско и дубинско истраживање феномена јавности, јавног мњења и политичке комуникације, као и на методолошке поступке које историчари могу користити у истраживању ових питања.

Циљ рада је да укажемо на огромне могућности у истраживању ових тема, као и на читаве области политичке и друштвене историје које могу бити предмет интересовања истраживача јавности, јавног мњења и политичке комуникације.

Др Радован Субић, доцент
Филозофски факултет, Универзитет у Бањој Луци
radovan.subic@ff.unibl.org
Др Драгиша Д. Васић, редовни професор
Филозофски факултет, Универзитет у Бањој Луци
dragisa.vasic@ff.unibl.org

Историографија у Републици Српској: стање и перспективе

Циљ излагања је приказивање тренутног стања историјске науке и њених дјелатника у Републици Српској, као и у којим условима и како историчари из Републике Српске дјелују у оквирима постдејстонске Босне и Херцеговине, у којој постоје три националне историографије. Кроз историјски осврт на организовање научно-наставних институција биће објашњене специфичности развоја историографије у Републици Српској.

Представиће се квантитативни потенцијал научних кадрова и њихових досадашњих научних резултата, изложити анализа усмјерења и интересовања данас активних истраживача као и структура доктораната историје. Указаће се на, за сада запуштена „истраживачка поља и питања“, организационе слабости и потенцијалне проблеме у будућем дјеловању. Аутори ће изложити актуелне истраживачке и организационе активности и перспективе развоја.

Др Јарослав Вишњаков, професор
Универзитет „МГИМО“, Москва
vishnyakov@yandex.ru

Нови трендови у проучавању односа Краљевине Србије и Руске царевине у модерној руској историографији

Проучавање природе и токова руско-српских односа предмет је посебне студије домаћих слависта. Врло дуго у совјетској историографији овај предмет био је занемариван због поједностављивања теме руске спољне политике на Балкану у светлу империјалистичких тежњи царизма у мореузима. Крајем шездесетих година двадесетог века појављују се радови Ј. Писарева који је дуго био готово једини стручњак који се бавио овом темом. Тек у другој половини осамдесетих година у руској славистици формира се стабилан научни интерес за историју Србије почетка двадесетог века и улогу руске дипломатије у одређивању вектора политичког развоја, не само Србије, већ и других балканских земаља. Ови правци су развијени и у савременој руској славистици 21. века, коју карактерише ново тумачење улоге Русије у политичком животу Србије 1878–1914, руско-српских односа током Првог светског рата, као и анализе до тада мање познатих аспеката билатералних односа, као што су економска стратегија Руског царства у Србији на почетку двадесетог века, њена енергетска политика на Балкану, као и утицај Руске револуције 1917. на процесе стварања Југославије.

Др Стефан Радојковић, истраживач сарадник
Институт за политичке студије, Београд
stefan.radojkovic@hotmail.com
Мсп Сениша Вулић, истраживач приправник
Институт за српску културу, Приштина–Лепосавић
sinisa.vulic@gmail.com

Нови трендови у српској историографији? Постдипломске студије историчара на другим факултетима Универзитета у Београду

Идеја за истраживање о радовима и искуствима дипломираних историчара који су постдипломске студије завршили на другим факултетима Универзитета у Београду подстакнуто је проблемима на које је указао Мирослав Јовановић у делу *Криза историје* објављеном 2009. године. Јовановић је указао на програмско заостајање српске историографије у односу на светску, што се пре свега огледа у доминацији неоранкеовског, позитивистичког приступа у односу на школу „нове историје“, која је настала пре око стотину година у Француској. Користећи квантитативно истраживање радова из пет водећих српских часописа, анализирао је тематске оквире и приступе, кроз дихотомију између позитивизма и „нове историје“. У раду је истакнут вредносни контраст између ова два приступа, како у методологији, тако и у избору тема. Аутори у овом раду не планирају да вредносно процењују приступе.

Предмет ове анализе јесу радови историчара који су постдипломске студије завршили на другим факултетима Универзитета у Београду, али и искуства о којима ће они сами непосредно говорити. Увид у завршне радове у оквиру мастер или докторских студија даје нам одговор на питање промене методолошког приступа у односу на позитивизам који доминира међу историчарима и отвора простор за потенцијално посматрање напретка у укључивању савременијих приступа, попут „нове школе“ и постструктурализма у односу на време од пре тачно петнаест година, када је Јовановић објавио своја запажања. Полуструктурисани интервјуи са ауторима радова имају за циљ да нас упознају са разлозима њиховог избора да наставе школовање на другој високошколској установи, као и разликама у начинима рада које су уочили и знањима која су стекли. Истраживање ће бити квалитативно, са мањим узорком, али ће бити дубље истражено, дајући одговор на слична и нека нова питања у односу на претходна.

Др Алексеј Тимофејев, научни саветник, ванредни професор
Институт за новију историју Србије, Филозофски факултет, УБ
al.timofev@gmail.com

Модерна визија Другог светског рата у Русији и Србији: компарација начина одржавања историјског памћења

У излагању се испитује перцепција Другог светског рата у савременом српском друштву. Иако постоје бројна поклапања у погледима на историјске догађаје из прошлости у српским и руским перспективама, однос према светским ратовима се значајно разликује. Перцепција Првог и Другог светског рата у руском и српском друштву је у великом контрасту. За Русе, Први светски рат био је у сенци револуције и Грађанског рата, док је Други светски рат имао велики значај као општенародна борба за биолошки опстанак.

За Србе, догађаји Првог светског рата су историјска светиња, док су догађаји Другог светског рата замагљени сећањима на грађански рат. С друге стране, терор који је био покренут у првој послератној деценији у Југославији био је пропорционално крвавији од делатности органа безбедности и правосуђа у послератном СССР-у. Број емиграната из Југославије након успостављања Титове диктатуре био је пропорционално једнак броју избеглица из Русије после Руског грађанског рата 1918–1921 (до 2% предратног становништва). У послератним годинама у Југославији, током писања „пожељне“ историје НОР-а, било је отвореног манипулисања очигледним чињеницама о Другом светском рату. Осамдесетих година прошлог века у Србији и другим републикама СФРЈ дошло је до ревизије погледа на догађаје Другог светског рата, а деведесетих, потиснута сећања из једнопартијске владавине поново су обновљена и јавно изговорена. После пада Милошевићевог режима 2000, сећање на Други светски рат је било дефинитивно деградирано. Сећање на борбу против немачких окупатора и њихових помагача као дела светског рата почело је да се ревитализује у јавном дискурсу Србије 2008. године, уз спољнополитичке промене, када је започет процес обнављања српског историјског сећања на Други светски рат као глобалну појаву, а не само као локални грађански рат.

Др Олга Манојловић Пинтар, виша научна сарадница
Институт за новију историју Србије, Београд
olgamp0208@gmail.com

Историографија у Србији и нове хуманистичке дисциплине

Крај 20. века обележила је епохална промена политичке мапе света. Готово преко ноћи избрисана је идеолошка подељеност Европе која је карактерисала бурне деценије Хладног рата. Те драматичне промене друштвене стварности су пратиле (а по многима, заправо, најавиле) и измене у приступу и методу истраживања прошлости. Трагања за што суптилнијим сазнањима и анализама историјских процеса, догађаја и актера произвела су читав низ нових интердисциплинарних и мултидисциплинарних историографских тема, метода и синтеза, које су неминовно водиле деконструкцији постојећих и уобличавању нових идеолошких оквира и вредносних система. Студије културе, национализма, рода, сећања, холокауста, насиља, затим усмена, јавна и примењена историја, само су неке од дисциплина које су промениле/прошириле перспективе историјске науке.

Какав је био одговор научника у Србији на ове промене? Који су пројекти, курсеви, центри, лабораторије, часописи при универзитетима, научним институтима, невладиним организацијама одговорили на ове промене? Како су их историчарке и историчари као појединци вредновали? У излагању ћемо понудити одговоре на постављена питања и указати на догађаје које сматрамо важним за разумевање тог сложеног процеса.

Др Оливера Драгишић, виши научни сарадник
Институт за новију историју Србије. Београд
nowrunlolarun@gmail.com

Хандкеова новела *Голманов страх од пенала* и језички проблеми у историографији: неколико примера

У Хандкеовој новели *Голманов страх од пенала* проблематизована је употреба језика, односно уподобљавање сопственог језика туђем. У тој идеји налазимо потенцијални теоретски оквир за самосагледавање и уочавање језичких проблема у домаћој историографији. У процесу глобализације, те укључивања домаће историографије у шири научни оквир, ишчежавају потенцијално аутентичне домаће форме историографског изражавања. Стандардизација научног језика према англосаксонском моделу историографског писања, доводи у питање наративе, дискурсе, научне форме и, у крајњем исходу, научне закључке у домаћој историографији. Посебну врсту проблема представља језик синтезе, па ће на њега бити указано кроз два примера синтетичког писања историографије. Први је анализа језика у *Историји Балкана* британског историчара Ричарда Џ. Кремптона, а други је пример историографске интерпретације прошлости у уџбеницима историје као специфичном виду синтезе.

Др Александар Лукић, виши научни сарадник
Институт за новију историју Србије, Београд
alukic85@gmail.com

Први светски рат на страницама часописа *Историја 20. века*

Већ четрдесет и једну годину часопис *Историја 20. века* Института за савремену историју даје допринос не само српској, него и светској историографији, посредством обраде и приказа најновијих научних достигнућа из области савремене историје. Несумњиво да је, по темама и временима који су у њему обрађени, постао предмет изучавања и вредновања српске и светске историографије. Од свог оснивања 1983. године, часопис се бави важном темом Првог светског рата, који је део савремене историје човечанства чије последице и данас осећамо у трећој деценији XXI века. Проучавање узрока, тока и трајања Великог рата, те последица које је оставио, заузимају значајно место не толико по броју, колико по квалитету научних достигнућа објављених радова на страницама овог угледног српског и светског часописа. Из тог разлога биће анализирани и приказани радови који су се бавили проблематиком Првог светског рата. Основни извор је часопис *Историја 20. века*, уз коришћење релевантне историографске литературе.

Др Петар Драгишић, научни саветник
Институт за новију историју Србије, Београд
petar.dragisic@gmail.com

Новија српска историографија о савременој историји косовског питања

У последњих десетак година више српских историчара, посебно млађе и средње генерације, посветило се изучавању косовског питања у другој половини 20. века. У својим радовима они су анализирали различите аспекте српско-албанске конфронтације на Косову и испитивали њихове узроке и последице. У презентацији ће фокус бити на монографијама ових историчара. Покушаћемо да утврдимо допринос ових радова разумевању савремене фазе косовског питања, анализирајући коришћене изворе и кључна питања на која су се истраживачи фокусирали. С обзиром да је реч о комплексној, деликатној и још увек актуелној теми, анализираћемо начин на који су јој данашњи историчари приступили. Биће испитано у којој су мери данашњи истраживачи успели да идентификују механизме који су покретали динамику косовског питања, при чему ће бити указано на сличности и разлике у њиховим тумачењима савремене историје косовског проблема. Део презентације биће посвећен скицирању перспектива будућег бављења овом темом. У том смислу, разматраће се начини превазилажења фактора који могу ометати објективни истраживачки процес.

Србија осамдесетих година 20. века: српска историографија, извори и могућа истраживања

Због великог значаја осамдесетих година 20. века, српска историја тог периода била је предмет бројних ненаучних и политички мотивисаних тумачења, али и озбиљних научних истраживања, која су обухватила више тематских области, са значајним ослањањем на архивске документе у новијим радовима. Пошто озбиљних научних одговора не може бити без коришћења архивских извора, важно је имати на уму да су они за овај период изразито обимни, а делом несређени или недоступни.

Изузетно велика важност ове деценије и разноврсност извора обавезује будуће истраживаче да научно и на изворима утемељено обраде бројне теме као што су биографије истакнутих личности, материјални положај Србије, однос Србије, федерације и покрајина после Устава из 1974. године, поновно успостављање целовитости Републике, деловање опозиционих група, косовска криза и економска историја. Будућа истраживања могу да одговоре на питања: који је програм тадашња Србија нудила за превазилажење друштвене, економске и политичке кризе Југославије; какав је био начин владања и обрачуна са политичким противницима у условима наслеђеног недемократског система; да ли је тадашња политичка елита пропустила прилику да демократизује друштво и политичке прилике; у којој мери су нерешена економска, уставна и национална питања била генератор још веће кризе; каква је била улога медија, јавности и обичних грађана у политичким и друштвеним процесима и догађајима; колики је био степен слобода уметничког, културног и научног стваралаштва и слично.

Др Весна Алексић, научна саветница
Институт за новију историју Србије, Београд
vesna.alexix@gmail.com

Економске теме у савременој српској историографији

Потрага за радовима који покривају економске теме у српској историографији изузетно је комплексна и захтевна. Најважнији разлог је недостатак сарадње међу историчарима који се баве економским темама унутар различитих тематских и хронолошки омеђених простора, затим сарадње историчара и економиста, као и непостојања професионалних удружења које би активности овог дела научне заједнице чиниле видљивијим стручној јавности. Ипак, наша вишегодишња истраживања су показала да, поред изузетно важних радова из периода пре распада СФРЈ, у српској историографији данас постоји снажан потенцијал за развој економске историје. Он се првенствено огледа у научницима спремним да проширују своје методолошке оквире и који имају довољно интелектуалне радозналости да усвајају вредности других друштвених наука. Оно што се чини неопходним је међусобно умрежавање истраживача са регионалним и међународним асоцијацијама, што би омогућило да будуће изучавање економских тема у историји пређе изван уског националног оквира и обухвати шири спектар истраживања.

Др Ранка Гашић, научни саветник
Институт за савремену историју, Београд
rankagasic@gmail.com

**Изучавање историје града (*urban history*)
у Србији и југоисточној Европи:
настанак, историјат и тенденције даљег развоја**

Проучавање историје града обухвата историјски развој насеља и историју урбанизације. Тема је интердисциплинарна и обухвата области друштвене историје, историје архитектуре, урбане социологије, географије и економске историје. Изучавање историје града започело је у англосаксонским земљама у 19. веку, а убрзо се проширило на европске земље. Током 20. века фокус је померен и на ваневропске земље, међутим, подручје југоисточне Европе врло дуго није било обухваћено овим истраживањима. Са модернизацијом и урбанизацијом овог региона у другој половини 20. века започиње и изучавање историје града. У раду ће бити речи о времену и околностима настанка ове дисциплине на Балкану и у Србији (Југославији), о кључним публикацијама, научним пројектима и научницима који су допринели њеном развоју, темама које су биле највише заступљене и коначно, о данашњем стању истраживања у региону и у Србији.

Српска историографија о грађанском рату

Српска историографија о грађанском рату у Србији током Другог светског рата прошла је дуг пут од идеолошког ка научном приступу. У послератним деценијама, владајући естаблишмент није дозвољавао слободу у истраживању прошлости, те је историја рата представљена у једноставним симетријама између ослободилачке борбе и кривице за „издају“ и ратне злочине. Историјска свест о рату била је обликована мистификацијама, стереотипима и идеолошким предрасудама. Марксистички интелектуалци наглашавали су да је српска нација најзначајније тренутке доживела у Народноослободилачкој борби и у обрачуну са четништвом, што је, по њима, довело до националне независности и слободе у Југославији. Историографија је била подређена политичким интересима, а свако преиспитивање прошлости било је дисквалификовано као „ревизионизам“.

У последњој деценији 20. века, после слома југословенске државе, кроз нова истраживања млађе генерације српских историчара, почео је процес отварања и научног обрађивања читавог низа раније контроверзних тема које су се тичале грађанског рата у Србији. Истраживања о догађајима из Другог светског рата настављена су и у 21. веку, обухватајући теме као што су историја Равногорског покрета, његова идеологија и војна организација, као и политичке идеје владе Милана Недића и судбина њених војних снага. Истраживани су савезнички ставови према покретима отпора, ратна свакодневница, српско грађанство, ратне жртве и губици, као и терор на крају рата. Такође је разматрано тумачење партизанског покрета без идеолошких оптерећења.

Академска историографија је у том периоду пратила модерне токове европске историјске науке, пролазиви кроз период велике методолошке и тематске обнове, што је оснажило њену научност. Међутим, параисториографска продукција, штампа и електронски медији који су фаворизовали упрошћену и сензационалистичку слику прошлости, имали су пресудну улогу у формирању историјске свести: извршена је банализација науке, а потом је изведена „естетизација“ баналности и тривијалности. То је довело до својеврсног одустајања од потребе за знањем, што је један од кључних узрока драматичног слома система вредности и појаве феномена културне и научне регресије у српском друштву.

Поглед на хиперпродукцију у науци

Проблем хиперпродукције у науци није нов, већ је први пут постао примећен средином 20. века. Са експоненцијалним растом свих наука, научне публикације су почеле да се удвостручавају сваких 15 година, док статистике показују да се годишње објави више од 2,5 милиона чланака.

Због чега долази до хиперпродукције? Према неким претпоставкама, хиперпродукција у науци последица је пораста броја људи на планети и специјализације радника у науци. На њу утичу друштвени престиж, много директних и индиректних личних бенефита, признања и повластица. У Србији, надлежно министарство критеријумима и правилницима о начину вредновања научноистраживачких резултата истраживача подстиче хиперпродукцију. Чињеница је да објављивање радова који не подлежу рецензији истовремено утиче на ову појаву и „кварење” доброг дела научне продукције. Има оних који сматрају да је хиперпродукција научног садржаја директно условљена капитализмом и подређивању научног рада тржишној и корпоративној логици, уместо научном напретку и друштвеним потребама.

Где се данас налази српска историографија? С обзиром на продукцију радова који се баве различитим аспектима прошлости можемо закључити да је њихов број на годишњем нивоу импозантан (превазилази 2.500 наслова). Поставља се питање, у којој мери нагомилавање чињеница у српској историографији може заиста да допринесе развоју историјске науке, јер управо хиперпродукција научних радова производи специфичну научну патологију. Оригиналноост радова уступа место цитатологији односно навођењу туђих идеја, мишљења и аргумента и тиме доводи до фингирања науке у академској заједници. С обзиром на све присутнију политизацију историје и историографије, питање је да ли је хиперпродукција научних радова у служби оних који желе да историју потчине дневно-политичким и идеолошким потребама. Очигледно је да хиперпродукција представља индикатор стања у свету науке и обезвређен параметар за оцену научно-истраживачког рада појединца.

Једно од решења проблема хиперпродукције је ревизија критеријума и норми и одређивања минимума као и максимума годишње продукције.

Др Маријана Т. Мраовић, научни сарадник
Војни архив, Београд
marijanamraovic@gmail.com

Продукција–хиперпродукција радова о Србији под немачком окупацијом 1941–1944. године у савременој српској историографији

Временско раздобље од почетка XXI века до данас представља прекретницу у трендовима у српској историографији у виду пораста интересовања данашњих генерација историчара за теме које се односе на период Другог светског рата, посебно на историју Србије под немачком окупацијом.

Обимно историографско наслеђе из претходних периода о историји Србије 1941–1945. године, у себи носи контроверзе времена у којем је настајало и захтева темељно критичко преиспитивање, заједно са новим истраживањима и систематичним приступом анализи историјских извора.

Отварање нових поља истраживања и нови методолошки приступи у проучавању периода Другог светског рата у Србији довели су до напретка у разумевању историјских процеса и догађаја на југословенском простору у међународном контексту.

У раду су приказани резултати савремених историографских истраживања на тему историје Србије 1941–1945. године, са освртом на проблематику продукције, односно хиперпродукције.

Др Александар Раковић, научни саветник
Институт за новију историју Србије, Београд
rakovic@gmail.com

Српска историографија и црногорска псеудонаука

Црногорци су Срби, а Црна Гора је историјска држава српског народа. Црногорци су имали изграђену српску свест у Црној Гори којом су владали Петровићи-Његоши (1697–1918), с пуним континуитетом у средњовековну прошлост ка Црнојевићима и пре њих ка Немањићима. Насупрот том изворном српству, развијала се идеологија хрватског праваштва која је пресудно утицала на развој црногорске сепаратистичке мисли у 20. веку. Та хрватска идеологија, у којој је Црна Гора део „хрватске крви“, била је непозната у Краљевини Црној Гори па је индоктринација Црногораца тиме почела у време Краљевине СХС/Југославије. Реферат показује како је српска историографија разобличила фабриковане аргументе црногорске псеудонауке о припадности Црне Горе хрватском и римокатоличком цивилизацијском кругу.

Др Александар А. Силкин,
Институт за историју Словена Руске академије наука, Москва
alexander.silkin.as@gmail.com

Хрватско питање (1918–1929) у савременој српској, хрватској и (пост)совјетској историографији

Совјетски/руски историчари, као и многи представници српских и хрватских историографских школа, „хрватско питање“ у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца традиционално свде на делатност Хрватске (републиканске) сељачке странке, која је често добијала епитет „народни покрет“. Њени односи са српским/србијанским странкама, а пре свега са Народном радикалном странком, која је, такође, називана и гласноговорником интереса читавог српског народа, поистовећују се са „српско-хрватским односима“ и „српско-хрватским сукобом“. Не може се предвидети рањивост таквих уопштавања. Ако су странке, у суштини, „народни покрети“, како онда оценити њихову идеолошку недоследност и склоност формирању неочекиваних савеза? Или су ова својства одговарала сличној непостојаности маса, или се партијски лидери понекад нису руководили народним тежњама, које су биле мање или више стабилне, него личним побудама и побудама својих организација? Треба ли онда и све друге утицајне југословенске странке, попут НРС и ХРСС, такође сматрати „народним покретима“? Уосталом, и оне су успешно користиле комбинацију слогана – националистичких, верских и егалитарних – када би говориле у име једне или друге компактне етноконфесионалне групе. Рањивост поистовећивања партијских препирки са „спором Словена међу собом“ (Пушкин о руско-пољским односима) наводи нас на то, да угао разматрања хрватског питања сузимо на феномен политичког живота. То не значи да није могуће пратити везу између онога што се дешавало на политичкој арени и међунационалних односа. Перипетије политичког живота одражавају расположење маса. Потпуна представа о њима ограничена је недостатком социолошких података, због чега се међупартијска борба може сматрати главним показатељем оштрине српско-хрватских противречности. Деловање „народних“ организација (политичких партија) такође је било чинилац у томе.

Издавач

Институт за новију историју Србије, Београд

За издавача

Др Миле Бјелајац, директор

Корице и припрема за штампу

Институт за новију историју Србије, Београд

Штампа

Студент, Београд

ИСБН

978-86-7005-200-0

Тираж

100

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

930(497.11)(048)

НАЦИОНАЛНА научна конференција Дијалог о трендовима у савременој српској историографији, Београд, 28-29. новембар 2024 / [за издавача Миле Бјелајац]. - Београд : Институт за новију историју Србије, 2024 (Београд : Студент). - 38 стр. ; 21 cm

Тираж 100.

ISBN 978-86-7005-200-0

а) Историографија -- Србија -- Апстракти

COBISS.SR-ID 156957705

Институт за новију историју Србије

Трг Николе Пашића 11, Београд

www.inis.bg.ac.rs